

UDK 811.162.1

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 17. II. 2025.

Prihvaćen za tisak 3. VI. 2025.

<https://doi.org/10.31724/rihjj.51.1.6>

Dorota Pazio-Wlazłowska

Instytut Sławistyki PAN

Ul. Jaracza 1, PL-00-378 Warszawa

<https://orcid.org/0000-0001-8858-8432>

d.pazio@ispan.edu.pl

KTO NALEŻY DO RODZINY? O TRUDNEJ ODPOWIEDZI NA POZORNIE BANALNE PYTANIE

Artykuł omawia – z perspektywy założeń etnolingwistyki – zakres konceptu RODZINA, rozumianego jako obraz językowo-kulturowy łączący treść poznawczą, emotywną i pragmatyczną, opartą zarówno na doświadczeniu indywidualnym, jak i społecznym. Autorka dowodzi braku możliwości wydzielenia uniwersalnych kryteriów decydujących o uzyskaniu statusu członka rodziny, wskazuje na bezcelowość prób określenia składu osobowego rodziny i ustanowienia jej precyzyjnych granic. Kluczowe znaczenie dla każdorazowego ustalenia wyznaczników przesądzających o zaliczeniu kogoś (w tym osób pozaludzkich) do rodziny ma stanowisko podmiotu dokonującego aktu włączenia. Subiektywna decyzja podmiotu zależy między innymi od celu, jakiemu służy włączenie, od intencji podmiotu oraz od jego osobistych doświadczeń.

1. Wprowadzenie

Rodzina jest pojęciem towarzyszącym człowiekowi od narodzin do śmierci, mocno i na pozór stabilnie osadzonym w naszej świadomości. „(...) rodzina (...) – podkreśla Rafał Boguszewski – wciąż ma dla Polaków ogromne znaczenie i stanowi podstawową wartość ich codziennego życia” (Boguszewski 2015: 128; por. Boguszewski 2019). Jej zakres znaczeniowy wydaje się nie budzić wątpliwości, a pytania o granice mogą dziwić. Jednak próba sporządzenia rejestru członków rodziny wprowadza do tego obrazu pewien niepokój, dowodzi bowiem, że jednoznaczne określenie jej składu, czyli precyzyjna odpowiedź na

pozornie banalne pytanie – kto należy do rodziny – jest zadaniem co najmniej karkołomnym i zuchwałym. Trudności wynikają nie tylko z zakwestionowania tradycyjnej definicji tej grupy (zob. np.: Szlendak 2020: 94–107; Smyła 2022), ale też z konieczności określenia punktu widzenia, z jakiego rodzinę postrzegamy, oraz podmiotu definiującego jej zakres.

Czy wuj mieszkający od lat za granicą jest członkiem rodziny? Czy należy do niej ojciec byłej żony? A wnuk, który uciekł z domu i nigdy nie kontaktował się ani z rodzicami, ani z dziadkami? Była partnerka syna? Matka pierwszego męża córki? Dwie wspólnie mieszkające przyjaciółki? Kto z nich należy do rodziny, a kto nie? A ukochany pies, najwierniejszy towarzysz codzienności? Kot, z którym od dziesięciu lat dzielę jeden pokój?

W artykule podejmujemy próbę odpowiedzi na tytułowe pytanie na podstawie analizy definicji słownikowych, wypowiedzi użytkowników polszczyzny oraz dwóch rodzajów tekstów: aktów prawnych i inskrypcji zamieszczonych na nagrobkach ludzi i zwierząt. Będziemy zmierzać do wskazania kryteriów decydujących o przynależności do rodziny z perspektywy użytkownika polszczyzny. Co o tym przesądza – wspólne zamieszkiwanie, prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego, sformalizowanie związku, pokrewieństwo, silne uczucia, narodziny dziecka? A może połączenie kilku z tych elementów? Interesuje nas perspektywa językowa, jej manifestacja zarówno w tekstach zastanych, jak i wywołanych.

2. Definicje rodziny w wybranych aktach prawnych

Rozpocznijmy poszukiwania od prześledzenia tekstów obowiązujących ustaw. Niestety akty prawne tylko pozornie przyjdą nam w sukurs, bowiem jak zauważa Michał Zieliński, „(...) nie ma ogólnej definicji systemowej [rodziny], która by była akceptowana przez całość albo przeważającą część doktryny” (Zieliński 2021: 220). W polskim porządku prawnym funkcjonuje kilka niejednorodnych określeń. Zauważmy, że Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej nie definiuje rodziny i nie wymienia jej członków, niemniej jednak odniesienia do rodziny wielokrotnie odnajdziemy w ustawie (Sterna-Zielińska 2016: 102–104). Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 12 kwietnia 2011 roku odnotował: „W świetle

przepisów konstytucyjnych za „rodzinę” należy (...) uznać każdy trwały związek dwóch lub więcej osób, składający się z co najmniej jednej osoby dorosłej i dziecka, oparty na więzach emocjonalnych, prawnych, a przeważnie także i na więzach krwi. Rodzina może być „pełna”, w tym „wielodzietna” lub „niepełna”. Rodzina „pełna” składa się z dwojga osób dorosłych pozostających we wspólnocie domowej i związanych więzami uczuciowymi oraz wychowywanego przez nie wspólnego dziecka (dzieci). Rodzinę „niepełną” tworzy natomiast jeden dorosły i wychowywane przez niego dziecko (dzieci) (...)” (Wyrok TK 2011: 17).

Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie definiuje rodziny i nie wymienia jej członków. Niemniej jednak, jak zauważa Karolina Sterna-Zielińska, a co jest istotne dla poszukiwania odpowiedzi na pytanie o to, kto stanowi rodzinę, „[o]kreślając zakres pojęcia „rodzina”, jaki jest wyznaczany przez k.r.o., należy zauważyć, że jest on odmienny od przyjętego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Skład rodziny wyznaczany jest poprzez zawarcie małżeństwa lub urodzenie dziecka. Rodzinę stanowią zatem małżonkowie i ich wspólne małoletnie dzieci, w tym oczywiście także te przysposobione oraz dzieci pełnoletnie, jeśli mieszkają wspólnie z rodzicami” (Sterna-Zielińska 2016: 105). Por. (Herudzińska 2012: 21).

Z kolei zgodnie z art. 6 pkt 14 *Ustawy o pomocy społecznej* rodzina to: „osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące” (Ustawa z 12 marca 2004). „Na gruncie tej regulacji istotne jest głównie tworzenie wspólnoty” – podkreśla Sterna-Zielińska (2016: 108).

Wyszczególnienie członków rodziny zawiera *Ustawa o świadczeniach rodzinnych*. W art. 3 pkt 16 zapisano, że ilekroć w ustawie jest mowa o rodzinie – oznacza to odpowiednio następujących członków rodziny: małżonków, rodziców dzieci, opiekuna faktycznego dziecka oraz pozostające na utrzymaniu dzieci w wieku do ukończenia 25. roku życia, a także dziecko, które ukończyło 25. rok życia legitymujące się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności, jeżeli w związku z tą niepełnosprawnością przysługuje świadczenie pielęgnacyjne lub specjalny zasiłek opiekuńczy albo zasiłek dla opiekuna, o którym mowa w ustawie z dnia 4 kwietnia 2014 r. o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów [(Ustawa z 4 kwietnia 2014)]; (...) do członków rodziny nie zalicza się dziecka pozostającego pod opieką opiekuna prawnego, dziecka pozostające-

go w związku małżeńskim, a także pełnoletniego dziecka posiadającego własne dziecko (Ustawa z 28 listopada 2003).

Karolina Sterna-Zielińska podkreśla, że „[n]ajszerszy zakres pojęcia „rodzina” zawiera *Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*. Zgodnie z brzmieniem art. 2 u.p.p.r. członkiem rodziny jest osoba najbliższa w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – kodeks karny, a także inna osoba wspólnie zamieszkująca lub gospodarująca. W skład rodziny jako osoba najbliższa włączeni są zatem: „małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu” (Sterna-Zielińska 2016: 110). Zob. (Ustawa z 29 lipca 2005).

W art. 32 ust. 2 *Ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa* (Ustawa z 25 czerwca 1999) wyszczególniono, że przez „innego członka rodziny” rozumie się „(...) małżonka, rodziców, rodzica dziecka, ojczyma, macochę, teściów, dziadków, wnuki, rodzeństwo oraz dzieci w wieku powyżej 14 lat – jeżeli pozostają we wspólnym gospodarstwie domowym z ubezpieczonym w okresie sprawowania opieki”.

Zauważmy, że ustawy, do których się odwołujemy, nie wyczerpują listy aktów prawnych, w których definiowana jest rodzina. Niemniej jednak ogląd nawet tego niepełnego zestawienia dowodzi dużej różnorodności w określeniu zakresu interesującego nas pojęcia. Ta wielorakość przesądza o braku możliwości wskazania uniwersalnych kryteriów decydujących o przynależności do rodziny. Brak jednoznacznego zdefiniowania jej składu w aktach prawnych wynika zdaniem Sterny-Zielińskiej z intencji ustawodawcy (2016: 112–113). Zob. też (Zyzda 2017). Zróżnicowanie definicji realizuje szczegółowe potrzeby konkretnych ustaw. Michał Zieliński zauważa: „(...) wielość ujęć terminu „rodzina” jest faktem, od którego polskie prawo powinno odejść ze względu na systemową potrzebę (a niekiedy wręcz konieczność) przypisywania określonemu słowu jednolitego rozumienia w obrębie tego samego systemu prawnego” (Zieliński 2021: 231). Jednakże „(...) dziś prawo rodzinne z powodzeniem obywa się bez definicji legalnej omawianego wyrażenia i stan ten utrzymuje się od prawie sześciu dekad” (Zieliński 2021: 232).

W przywoływanym już wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 2011 roku czytamy: „Brak definicji rodziny w Konstytucji, nawet w świetle dokonujących się przemian społecznych, nie skutkuje brakiem możliwości zrekonstruowania tego pojęcia. W pierwszym rzędzie trzeba odwołać się do językowego jego znaczenia. „Rodzina” – w ścisłym tego słowa rozumieniu – to wspólnota rodziców, najczęściej małżeństwa i dzieci” (Wyrok TK 2011: 17). Zatem konstytucyjne pojęcie „rodzina” należy rozumieć zgodnie z jego znaczeniem językowym (Stębelki 2021: 127).

3. Rodzina w świetle definicji leksykograficznych

Odwołajmy się zatem do zasobów słownikowych. Kto jest członkiem rodziny zgodnie ze źródłami leksykograficznymi? Czy słowniki wskazują kryteria decydujące o tej przynależności?

Analizę leksykograficznych definicji rodziny przeprowadziła Iwona Bielińska-Gardziel w monografii *Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie* (2009: 35–37), gdzie zauważa, że słownikowe ujęcie rodziny akcentuje relacje pokrewieństwa i powinowactwa. Słowniki podają dwa podstawowe znaczenia: ‘rodzice i dzieci’ oraz ‘krewni i powinowaci’. *Słownik języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego wyróżnia dwa znaczenia: ‘małżonkowie i ich dzieci; także: rodzeństwo oraz ci, którzy są związani pokrewieństwem, powinowactwem; krewni, powinowaci’ oraz ‘zespół ludzi ze sobą spokrewnionych pochodzących od jednego przodka; szereg pokoleń pochodzących od jednego przodka; dynastia, dom, linia’ (SJPD). *Inny słownik języka polskiego* pod redakcją Mirosława Bańki rozróżnia rodzinę podstawową: ‘rodzice i ich dzieci’ oraz rodzinę w szerszym znaczeniu: ‘grupa ludzi złożona z krewnych i powinowatych’ (ISJP). Zauważmy, że część opracowań leksykograficznych, w tym przywoływany już SJPD, wskazuje na legalizację relacji między rodzicami, tj. zawarcie związku małżeńskiego: rodzina: ‘wspólnota składająca się z małżonków i ich dzieci; także: osoby związane pokrewieństwem; krewni, powinowaci’ (Dunaj 2007); zob. też: (NSJP; USJP; PSWP).

Słownikarze nie są jednomyślni w określaniu granic rodziny. *Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego wraz z indeksem pojęciowym wyrazów i ich znaczeń* Zofii Kurzowej nie zalicza do rodziny dalszych krewnych, akcentuje natomiast wspólne zamieszkiwanie: ‘grupa krewnych żyjących razem: mąż, żona, rodzice, dzieci’ (ISPJP). *Wielki słownik języka polskiego* pod redakcją Piotra Źmigrodzkiego wydziela nie tylko rodzinę w wąskim ujęciu: ‘wspólnota złożona – w tradycyjnej postaci – z rodziców oraz ich dzieci’ i w szerszym: ‘grupa złożona z osób spokrewnionych i spowinowaconych ze sobą, obejmująca także nieżyjących już przodków’, ale też podaje trzecie znaczenie: ‘grupa ludzi niespokrewnionych ze sobą, ale połączonych więzami o charakterze wyznaniowym lub światopoglądowym’ (WSJP).

Ogląd definicji leksykograficznych podobnie jak przegląd aktów prawnych pozostawia niedosyt, nie przynosi jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o kryteria przynależności do rodziny. Czy dla ustanowienia rodziny fundamentalne znaczenie ma zawarcie małżeństwa?

4. Rodzina w wypowiedziach studentów

Odwołajmy się do doświadczenia użytkowników polszczyzny. Małgorzata Herudzińska poszukując odpowiedzi na pytanie o skład rodziny, omawia wyniki ankiety przeprowadzonej od stycznia do kwietnia 2012 roku wśród studentów I i II roku SGGW w Warszawie. „Najbardziej akceptowaną przez studentów formą rodziny jest rodzina nuklearna (...), a także małżeństwa bezdzietne (...). W następnej kolejności: związek kohabitacyjny posiadający dziecko/dzieci (...), rodzina monoparentalna (...), rodzina rekonstruowana/patchwork rodziny (...), związek kohabitacyjny bez dziecka/dzieci (...), osoby tej samej płci wychowujące dziecko/dzieci (...), świat osób starszych: przyjaciół, sąsiadów, krewnych i powinowatych, a także członków stowarzyszeń, spędzający wspólnie czas wolny (...), osoby żyjące w pojedynkę (...), związki typu LAT (...), grupy przyjaciół wspólnie prowadzący gospodarstwo domowe, nierzadko spędzający razem czas, święta; (...) i na końcu – osoby tej samej płci bez dziecka/dzieci (...)” (Herudzińska 2012: 35–36)¹.

¹ Por. wyniki badań CBOS (Boguszewski 2019: 5–8; Bożewicz 2019).

Wypowiedzi młodzieży niestety również nie dają przejrzystego rejestru kryteriów, a tym samym nie pozwalają na udzielenie jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o skład rodziny.

5. Więź emocjonalna – konstytutywny wyznacznik rodziny

Dotychczasowe rozważania pozwalają wyodrębnić co najmniej kilka parametrów, decydujących – zależnie od intencji podmiotu i sytuacji – o przynależności do rodziny, to między innymi wspólne zamieszkiwanie, prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego, pokrewieństwo, powinowactwo, zawarcie związku małżeńskiego, narodziny dziecka, wspólne spędzanie czasu. Czy można wskazać wśród nich kryterium zasadnicze, kluczowe?

Definicja kognitywna rodziny sporządzona zgodnie z metodologią lubelskiej szkoły etnolingwistycznej określa więź emocjonalną jako jeden z podstawowych wyznaczników pojęcia². Ankiety przeprowadzone na potrzeby rekonstrukcji konceptu wśród studentów lubelskich uczelni wyższych wskazują jako najważniejszą cechę prawdziwej rodziny właśnie wzajemną miłość jej członków. Młodzi Polacy patrzą na rodzinę głównie przez pryzmat silnych relacji uczuciowych. Doceniają miłość, zrozumienie, zaufanie (Bielińska-Gardziel, Pazio-Wlazłowska, Żywicka 2025). Istotną rolę w kształtowaniu współczesnej rodziny odgrywiają emocje, potrzeba poczucia bliskości, bycia ważnym dla kogoś. Warto zauważyć, że w ankiecie z 2020 roku pokrewieństwo jako wyznacznik prawdziwej rodziny zostało wskazane przez respondentów dopiero na miejscu dwunastym, a powinowactwo i małżeństwo w ogóle nie zostały uwzględnione. Potwierdzają to badania socjologiczne, zgodnie z którymi więzi emocjonalne to ważny element integrujący rodzinę (Boguszewski 2015: 128).

6. Osoby pozaludzkie w rodzinie

Podążając tym tropem przyjrzyjmy się bliżej uczuciom łączącym członków rodziny. W kontekście eksponowanych przez respondentów więzi emocjonalnych

² Por. wyniki badań CBOS (Feliksiak 2019: 6–8).

postawmy też pytanie o nowe relacje w rodzinie, odzwierciedlające zmiany stylu życia³.

Zdaniem Hanny Mamzer „[j]edną z tych ścieżek, które warte są rozważenia w celu wyjaśnienia pewnych zjawisk zachodzących w rodzinach ludzkich, jest posthumanistyczna propozycja optyki, rehabilitującej zwierzęta i nadającej im statusy podmiotów, jednocześnie rezygnującej z antropocentryzmu i centralnego pozycjonowania człowieka” (Mamzer 2015: 153). Zgodnie z tą tendencją zwierzęta postrzegane są jako członkowie rodzin, a relacje z nimi oparte są na świadomym wyborze. Znamienne są wyniki badania przeprowadzonego przez Hannę Mamzer, zmierzającego do odpowiedzi na pytanie, czy dzieci rzeczywiście traktują zwierzęta jak członków rodziny. „Dzieci uznają zwierzęta za ważnych członków rodziny, nawet jeśli one już nie żyją i tutaj odsetek dzieci uznających nieżyjące zwierzęta i nieżyjących ludzi za ważnych członków rodziny był identyczny” (Mamzer 2015: 173).

7. Epitafium – wskazanie na bliskość i przywiązanie

Popatrzmy bliżej na więź emocjonalną łączącą członków rodziny, zarówno osoby ludzkie, jak i pozaludzkie. Jako materiał egzemplifikacyjny wykorzystujemy inskrypcje nagrobne. Cmentarz postrzegamy bowiem jako przestrzeń pamięci o tych, którzy odeszli, a kamień postawiony na grobie jako jej symbol (Adamowski 2015: 8). Kazimierz Długosz podkreśla – „Powodem umieszczenia napisu na grobie była i jest pamięć albo dokładniej – przeciwdziałanie zapomnieniu” (Długosz 2010: 14). Spośród elementów inskrypcji z oczywistych względów interesują nas tylko te, które dotyczą więzi łączących zmarłego z pozostającymi na tym świecie, gdzie nadawca opisuje swoje uczucia i postawy wobec podmiotu. „Prezentacja tych uczuć jest (...) wyrażeniem stosunku zachodzącego między nadawcą a podmiotem” (Długosz 2010: 15). Wybór inskrypcji jako materiału egzemplifikacyjnego dla rozważań o więzach emocjonalnych łączących członków rodziny może zaskakiwać, nie jest jednak przypadkowy. Napisy nagrobne wyrażające stosunek nadawcy do zmarłego nie są obligatoryjne,

³ Zob. np.: (Oronowicz-Kida 2022).

są wyrazem wewnętrznej potrzeby autora⁴, odnoszą się do tragicznego wydarzenia, które go dotknęło, można zatem przypuszczać, że są szczere i adekwatnie opisują uczucia towarzyszące ich fundatorom. Wybór ten pozwala również na równie prowadzoną obserwację więzi uczuciowych w relacjach człowiek – człowiek i człowiek – zwierzę, które bezpośrednio rzutują na postrzeganie zwierzęcia jako członka rodziny. Jeśli bowiem na nagrobkach osób zaliczanych do rodziny w wąskim znaczeniu (rodzice i dzieci⁵) i na nagrobkach zwierząt pojawiają się analogiczne, a nawet tożsame inskrypcje, można domniemywać, że zwierzęta są traktowane przez opiekunów tak samo jak osoby ludzkie, a zatem mogą być włączane przez podmiot do rodziny jako jej pełnoprawni członkowie.

8. Napisy na nagrobkach osób ludzkich

Jako materiał badawczy wykorzystujemy teksty zamieszczone na nagrobkach z cmentarza parafialnego w Długiej Kościelnej koło Warszawy. Fotografie inskrypcji są dostępne na stronie internetowej <https://dlugakoscielna.grobonet.com/>. Analizujemy napisy powstałe po 1945 roku (dla uproszczenia jako wyznacznik przyjmujemy podaną na nagrobku datę śmierci, chociaż zdajemy sobie sprawę z tego, że data śmierci nie musi być zbieżna z datą powstania napisu).

W wielu inskrypcjach charakteryzujących relację między nadawcą a zmarłym wskazana jest nazwa stopnia pokrewieństwa (zdecydowanie rzadziej przywoływane jest imię zmarłego, np.: *Kochanemu Bogusiowi rodzice i rodzeństwo; Kochanemu Krzysiu rodzice i rodzeństwo; Ukochanej Ani rodzice i siostra*)⁶. Towarzyszą jej określenia *kochany, ukochany, najukochańszy*, opisujące uczucie, jakim nadawca darzył zmarłego⁷. Okazjonalnie występuje przymiotnik *jedyny* ‘książk. najbardziej kochany

⁴ Chociaż o ich zamieszczeniu mogą decydować też inne czynniki, np.: moda, oczekiwania środowiska.

⁵ Zaliczenie do rodziny rodziców i dzieci w istocie nie budzi wątpliwości.

⁶ W przytaczanych przykładach nie zachowujemy oryginalnej grafiki inskrypcji. Stosujemy ogólnie przyjęte normy zapisu. Rezygnujemy z analizy wykorzystania wielkiej litery do celów ekspresywnych, zgromadzony materiał nie dostarcza bowiem odpowiednich danych – większość inskrypcji wykonano majuskułą.

⁷ Por. np.: (Rogowska-Cybulska 2012: 113–114; Szczaus 2022: 106–108, 119; Wróbel 1999–2001: 1112–1113).

i najmilszy’ (WSJP): *Jedynemu synowi mama*. Nazwa stopnia pokrewieństwa lub powinowactwa dotyczy zwykle pierwszego stopnia – małżonków, rodziców i dzieci, np.: *Kochanemu mężowi i tatusiowi żona i syn; Kochanemu mężowi i ojcu żona i córka; Kochanej żonie i mamusi mąż i dzieci; Kochanym rodzicom córka; Kochanemu mężowi żona; Kochanej mamie dzieci; Ukochanej mamusi dzieci; Najukochańskiej „Mami” mąż z syneczkiem; Kochanemu synowi rodzice, siostra i bracia; Kochanemu synowi i bratu rodzice i rodzeństwo*.

Zdecydowanie rzadziej przywoływane są nazwy wskazujące na drugi i kolejne stopnie pokrewieństwa – siostra, brat, wujek, np.: *Kochanemu wujkowi Ewka; Kochanej siostrze bracia*.

Ciepłe uczucia autora inskrypcji do zmarłego uwydatnia zastosowanie form deminutywnych nazw stopni pokrewieństwa – *mamusia, tatuś, syneczek*, temu samemu celowi służą zdrobnienia imion, wykorzystanie stopnia najwyższego przymiotnika *ukochany – najukochańszy*, a także wprowadzenie rzeczownika *kochanie*: *Śpij syneczku, śpij kochanie, tu jest Twoja chatka: Śpij spokojnie i oczekuj, przyjdą do Ciebie, Twój ojciec i matka*.

W inskrypcjach zamieszczonych na nagrobkach dzieci wykorzystywane są frazy: *Śpij aniołku; Powiększył/a grono aniołków*, gdzie rzeczownik *aniołek*, mający mocne nacechowanie pozytywne (Słowosieć) uwydatnia silną więź emocjonalną nadawcy ze zmarłym dzieckiem⁸.

Na uwagę zasługuje utrwalenie związku przymiotników *kochany, ukochany, najukochańszy* z nazwą stopnia pokrewieństwa. Inskrypcje, w których nazwa stopnia pokrewieństwa nie byłaby opatrzona jednym ze wskazanych określeń, należą do rzadkości: *Rodzicom – syn Zygmunt*.

Należy zauważyć, że inskrypcje cechuje schematyzm. Są zbudowane według wzorca: *Kochanemu/Ukochanemu/Najukochańszemu – nazwa stopnia pokrewieństwa – nazwa nadawcy*. Może być to przejawem mody, może wynikać z głębokiego zakorzenienia formuły w świadomości mieszkańców parafii, może też ujawniać ich potrzebę wyrażenia uczuć, jakimi obdarzali zmarłego.

⁸ Wyraz *aniołek* używany jest również w inskrypcjach na nagrobkach zwierząt: *Nasze kochane aniołki. Psotuś. Cocolinka*.

Autorzy napisów zapewniają o trwałości więzi: *Na zawsze w naszych sercach; Odeszli z domu, ale nie z naszych serc; Zniknąłeś nam z oczu, lecz nigdy z serc.* Piszą o sile uczucia: *Dla świata byłaś tylko częstką, dla nas całym światem.*

Ważny w inskrypcjach jest motyw smutku, żalu, tęsknoty: *Tak smutno nam bez Was; To, co najdroższego w tej mogile się mieści, śmierć zabrała wszystko, nie zabrała boleści żona z dziećmi i wnuczkami; Nikt nie kochał życia jak Ty, nikt nie tęskni za Tobą jak my żona i [nieczytelne].* Kazimierz Długosz określa ten typ napisów jako inskrypcje lamentacyjne: „Inskrypcja lamentacyjna jest (...) napisem nagrobnym wyrażającym bardzo często w prymitywnej formie (...) żal, rozpacz, cierpienie, żalobę, ból, nieszczęście, osamotnienie (...)” (Długosz 2010: 117).

Autorzy napisów deklarują zachowanie zmarłych w pamięci. Przy czym jest to pamięć nieograniczona w czasie: *Pamięć nie umiera; Na zawsze w naszej pamięci....* Wyrażają też nadzieję na spotkanie, które przyniesie im ukojenie w bólu i rozpaczy: *Rozpacz za Tobą cichą łzę sączy, obeschnie wtedy, gdy nas Bóg złączy.*

Zauważmy, że inskrypcje akcentują związki w rodzinie postrzeganej w wąskim znaczeniu, ograniczają się do małżonków, rodziców i dzieci. Podkreślają silne pozytywne uczucia nadawcy do zmarłego oraz wskazują na negatywne emocje, których doświadczyli pozostający na tym świecie po śmierci najbliższych.

9. Inskrypcje na nagrobkach osób pozaludzkich

Pamiętając o coraz silniej obecnym w świadomości społecznej wspomnianym już nurcie myśli posthumanistycznej, popatrzymy z perspektywy interesujących nas relacji emocjonalnych między autorem inskrypcji a podmiotem na napisy zamieszczone na nagrobkach na najstarszym polskim cmentarzu dla zwierząt w Koniku Nowym⁹. Pamiętajmy, że inskrypcje na nagrobkach zwierząt nie są obligatoryjne, więcej – zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem opiekun nie musi grzebać ciała zwierzęcia na cmentarzu i fundować mu nagrobka, może jego zwłoki zutylizować w specjalnym punkcie. Pogrzebanie zwierzęcia na cmenta-

⁹ Materiał został zebrany w listopadzie 2024 roku. Por.: (Najdecka 2019).

rzu wiąże się często z niedogodnościami podróży (cmentarzy dla zwierząt jest w Polsce kilkanaście¹⁰) i znacznymi kosztami. Dlatego też taką praktykę można interpretować jako przejaw głębokiej wewnętrznej potrzeby upamiętnienia, jaką odczuwa opiekun.

Podobnie jak na nagrobkach w Długiej Kościelnej autorzy napisów na cmentarzu dla zwierząt zwykle deklarują silne uczucia. Wykorzystują przymiotniki: *kochany*, *ukochany*, *najukochańszy*. Zauważmy, że dokładnie tych samych określeń używali autorzy inskrypcji na cmentarzu parafialnym. Opiekunowie nazywają zwierzęta swoją miłością: *Sweetie. Moja wielka miłość. Żyła 14 lat; Moje miłości Bartuś, Uran, Lusia*. Podkreślimy, że powszechnie używany w inskrypcjach przymiotnik *kochany* ma mocne nacechowanie pozytywne. W słowosieci jest eksplikowany jako: ‘o osobie: taki, który jest komuś bardzo bliski i drogi, który jest darzony uczuciem miłości’ (Słowosieć). Podobnie rzeczownik *miłość* w znaczeniu ‘obiekt uczuć, ukochana osoba’ jest mocno nacechowany pozytywnie (Słowosieć). Warto zauważyć, że nadawcy deklarują nie tylko swoje silne uczucia do zwierząt, ale też wskazują na miłość, jakiej doświadczyli od zwierząt, postrzegają je zatem jako istoty dzielące z nimi te same emocje: *Kochały bezinteresownie; Dziękujemy Ci za 16 lat wielkiej miłości i przyjaźni. Pozostaniesz najukochańszym przyjacielem w naszych sercach na zawsze; Emil. Kochamy cię. Uczucia rozkładają się symetrycznie po stronie ludzi i zwierząt: Wierność za wierność. Miłość za miłość* (por. Zacharek 2017: 108–109). Inskrypcje wskazują też na ważne miejsce, jakie zwierzęta zajmowały w życiu nadawców: *Małe serduszko miałeś. A tak wiele szczęścia nam dałeś; Ukochany Kicuś. 2.02.2002 – 30.01.2009. Najlepszy przyjaciel i prawdziwy domownik. Nadał sens naszemu życiu. Przeżyliśmy z Tobą nasze najszcześniejsze lata. 7. tylko 7, ale nasze serca należą do Ciebie na zawsze*.

Dodatkowo nacechowanie określeń *kochany*, *ukochany*, *najukochańszy* wzmacniane jest w inskrypcjach przez połączenie ich z przymiotnikami *nasz* i *mój* (WSJP): *Nasz kochany Karo; Nasz kochany Kajtuś; Najukochańsze nasze sennie*.

¹⁰ Zob. (Myślińska 2018).

Napisy zawierają pozytywne charakterystyki zwierząt, nadawcy wysoko oceniają ich przymioty. Zauważmy, że pochwała zmarłego, w naszym wypadku zwierzęcia, jest stałym motywem lamentacji (Długosz 2010: 122). Zwierzęta określane są za pomocą pozytywnie nacechowanych rzeczowników, wskazujących na kogoś kochanego, ważnego, a nawet najważniejszego, pod względem emocjonalnym *szczęście, skarb, serce, życie, radość, słońce, słoneczko, słonko: Portos. Pręgowane szczęście; Nasze ukochane, najcenniejsze skarby; Moje serce, moja miłość; Kazio, Moje życie; Alex. Byłeś naszym słońcem; Radość życia, Dor; Nika. Słoneczko nasze*¹¹. Wskazane określenia są wzmacniane przez wymienione wcześniej przymiotniki *kochany, najukochańszy, nasz, mój*. Licznie wykorzystywane są pozytywnie nacechowane przymiotniki opisujące zalety zwierząt: *słodki, miły, mądry, dzielny; wspaniały: Słodka Fruzia; Nasza kochana, mądra Zelwa; Nasza najukochańsza dzielna Punia; Panda. Mądra, wierna, kochana*.

Podobnie jak w inskrypcjach osób ludzkich deklarowana przez nadawców miłość nierozzerwalnie wiąże się z pamięcią, z brakiem zapomnienia, o czym fundatorzy informują *explicite* używając czasowników *pamiętać, nie zapomnieć, pozostać: Kochanemu Amorkowi. Pamiętamy; Kochanej Dafi. Nigdy nie zapomnimy; Hektor. Będiesz zawsze w naszej pamięci*. Wiążąca opiekunów z pogrzebanym zwierzęciem postrzegana jest jako trwała, czasowo nieograniczona, na co wskazuje przysłówek *zawsze: Titek. Na zawsze z nami; Na zawsze w naszych sercach*. Autorzy napisów zapewniają: *Kochamy was i kochać będziemy*, a także wyrażają nadzieję, a niekiedy pewność, na spotkanie w przyszłości¹²: *Teraz kicasz wśród łąk i lasów, ale kiedyś znów się spotkamy. Do zobaczenia; Tytusek. Do zobaczenia piesku*.

Nadawcy inskrypcji na nagrobkach zwierząt podobnie jak autorzy napisów na nagrobkach w Długiej Kościelnej wyrażają swój żal, rozpacz, smutek, cierpienie, tęsknotę: *Lanza, lat 16. Usnęła [nieczytelna data]. Jest pusto; Pozostał w naszych duszach smutek i żal; Sonia. Byłaś naszym szczęściem. Teraz tylko pustka; Madziu, została pustka i żal*. Rzeczowniki *smutek* ‘uczucie negatywne, przeciwstawne do radości’ (Słowosieć), *żał* ‘uczucie silnego smutku’ (Słowosieć),

¹¹ Por. (Kolberová 2016: 53–54).

¹² Stąd odwołania do Tęczowego Mostu symbolizującego zwierzęce zaświaty. Należy odnotować, że zgodnie z regulaminem na cmentarzu obowiązuje zakaz umieszczania symboli religijnych (zob. Roeske 2019: 63–64). Por. (Sobstyl 2020: 164, 167–168; Myślińska 2018: 94–95).

puszka ‘sprawiające przykrość poczucie braku czegoś’ (WSJP), (Słowosieć) oraz czasownik *tęsknić* ‘czuć się źle z powodu utraty jakiejś osoby lub rzeczy lub braku możliwości kontaktu z nią’ (WSJP) mają negatywne nacechowanie emocjonalne, podkreślają zły stan psychiczny autorów inskrypcji po śmierci zwierząt. Uwydatniają ich związek emocjonalny. Por. (Sobstyl 2020: 165–166).

Pozytywnym uczuciem, na jakie wskazują nadawcy, jest wdzięczność. Dziękują zwierzętom za wspólnie spędzone lata: *Kicia. Dzięki ci za te 16 lat.* Wspólny czas charakteryzują jako *cudowny: Byłaś z nami osiem cudownych lat.*

Autorzy napisów określają zwierzęta jako swoich przyjaciół¹³. Rzeczownik *przyjaciel* ma mocne nacechowanie pozytywne (Słowosieć), które w inskrypcjach jest dodatkowo intensyfikowane przez używane pojedynczo lub w różnych konfiguracjach przymiotniki *kochany, wierny, najwierniejszy, nasz, mój, jedyny, prawdziwy, najlepszy, niezapomniany: Kochani przyjaciele Fifi Tobię; Tobię. Najwierniejszy przyjacielu zawsze będziesz w naszych sercach; Brucio. Kochany, wierny przyjaciel; Nasz najwierniejszy przyjaciel; Alex. Mój jedyny prawdziwy przyjaciel.* Na uwagę zasługuje wykorzystanie form stopnia najwyższego przymiotników *wierny* i *dobry* – *najwierniejszy* i *najlepszy* służących pozytywnemu wzmocnieniu cechy określającej relacje między zwierzęciem i człowiekiem. Zwierzęta są określane jako *domownicy*, niekiedy też charakteryzowane są przy pomocy nazw stopni pokrewieństwa odnoszących się do ludzi: *Ukochana córunka; Perelka. Moja „córuczka”*. Te ostatnie podkreślają powszechnie uważane za najsilniejsze związki emocjonalne, w jakie wchodzi człowiek. Wykorzystanie ich na określenie relacji ze zwierzęciem dowodzi fundamentalnego znaczenia opisywanego związku, traktowania zwierzęcia jako członka rodziny¹⁴, a jednocześnie wskazuje na lukę w systemie leksykalnym polszczyzny, gdzie brak określenia zwierzęcia jako obiektu silnych uczuć ze strony człowieka, tożsamyh relacjom między osobami ludzkimi stanowiącymi rodzinę.

Znamienne, że inskrypcje na nagrobkach zwierząt są zdecydowanie bardziej spontaniczne niż na nagrobkach ludzi, ich autorzy zdają się nie ulegać ani spo-

¹³ Por. (Kolberová 2016: 53).

¹⁴ Zauważmy, że w ankiecie przeprowadzonej w lutym 2017 roku wśród mieszkańców Wrocławia 81,7% respondentów określiło zwierzęta jako członków rodziny lub dziecko, a następnie jako przyjaciela (Zacharek 2017: 104–106).

łecznym i środowiskowym regułem, ani modzie, które bez wątplenia wpływają na kształt i formę napisów na nagrobkach na cmentarzu parafialnym w Długiej Kościelnej. Niemniej jednak w inskrypcjach zamieszczonych na obu cmentarzach, jak już sygnalizowaliśmy, odnajdujemy te same językowe manifestacje emocji łączących nadawcę tekstu i zmarłego – osobę ludzką lub pozaludzką. Do kluczowych parametrów wskazanych więzi należą miłość, pamięć i tęsknota.

10. Podsumowanie

Analizowany materiał – akty prawne, definicje leksykograficzne, ankiety, inskrypcje nagrobne – dowodzi, naszym zdaniem, że we współczesnej polszczyźnie określenie *członek rodziny* nie ma sztywnych ram, jest zdeterminowane kontekstowo. W jego konceptualizacji istotne znaczenie ma wymiar indywidualny, jednostkowy. Fundamentalne znaczenie ma podmiot ze swoim bagażem życiowych doświadczeń, światopoglądem, przekonaniami i postawami¹⁵. Zależnie od sytuacji w procesie włączenia kogoś do rodziny mogą, aczkolwiek nie muszą, być brane pod uwagę m.in. następujące kryteria (lub ich konfiguracje): pokrewieństwo, powinowactwo, wspólne zamieszkiwanie, prowadzenie wspólnego gospodarstwa domowego, zawarcie związku małżeńskiego, posiadanie dzieci, silne więzi emocjonalne, przysposobienie. Aldona Żurek zauważa, że „[r]edefinicja statusu członka rodziny związana jest z procesem zmiany społecznej, odmiennie niż w przeszłości określających miejsce rodziny w biegu życia człowieka” (Żurek 2015: 58). „Zamiast spetryfikowanego statusu osoby należącej do rodziny, pojawiła się płynność członkostwa. Równoległe do tego zmienił się także skład i struktura rodziny. Obok siebie współlistnieją dwie tendencje: zamykanie się i kurczenie rodziny, oraz otwieranie się jej na osoby niespokrewnione, które mimo tego nabywają statusu osoby swojej” (Żurek 2015: 67). Na znaczeniu tracą wymiar bytowy, biologiczny, prawny, społeczny. Fundamentalne dla ukonstytuowania się rodziny stają się więzy emocjonalne, a te mogą wykraczać poza relacje pokrewieństwa i powinowactwa, więcej – mogą obejmować czworonożnych przyjaciół, których obdarzamy równie silnymi uczuciami jak osoby

¹⁵ Zauważmy, że w aktach prawnych sytuacja jest analogiczna. Podmiot, w tym wypadku ustawodawca, określa, różnie na potrzeby różnych aktów, kto jest, a kto nie jest członkiem rodziny. Zatem i tu pierwiastek subiektywny, rozumiany wprawdzie specyficznie, i rola podmiotu mają zasadnicze znaczenie.

ludzkie. Dlatego też zasadna wydaje się konstatacja części socjologów: „Rodziną są więc wszyscy ci, których ludzie uznają za członków rodziny, a zatem także koty, psy i chomiki, o ile ktoś tak uważa” (Szlendak 2020: 106–107). Dla postrzegania kogoś jako członka rodziny zasadniczy jest wymiar subiektywny, indywidualna interpretacja dokonywana w konkretnej sytuacji i na jej potrzeby przez podmiot wyposażony w określony bagaż własnych doświadczeń. Dlatego też niemożliwe wydaje się wskazanie uniwersalnych, tj. takich, które mogłyby być użyte w różnych celach lub sytuacjach, kryteriów decydujących o przynależności do rodziny. Istotne są bowiem nie kryteria, które mogą się zmieniać, lecz ich subiektywnie dokonywany wybór i interpretacja. Dlatego też niemożliwe jest sporządzenie rejestru członków rodziny. Nie ma tu ostrych granic, decyzja o tym, kto stanowi rodzinę, jest każdorazowo negocjowana, a instancją rozstrzygającą jest podmiot i jego indywidualne, osobiste typowania zależne od celu i intencji.

Bibliografia

ADAMOWSKI, JAN. 2015. Cmentarz – perspektywy interpretacyjne. *Twórczość Ludowa* XXX/79/3–4. 8–12.

BIELIŃSKA-GARDZIEL, IWONA. 2009. *Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie*. Instytut Sławistyki PAN. Warszawa.

BIELIŃSKA-GARDZIEL, IWONA; PAZIO-WŁAZŁOWSKA, DOROTA; ŻYWIĆKA BEATA. 2025. RODZINA w polskiej lingwokulturze. *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów, t. 6 RODZINA*. Red. Pazio-Włazłowska, Dorota. Instytut Sławistyki PAN – Wydawnictwo UMCS – Fundacja Sławistyczna. Lublin – Warszawa [w druku].

BOGUSZEWSKI, RAFAŁ. 2015. Współczesne znaczenie i rozumienie rodziny w Polsce. *Zeszyty Naukowe KUL* 59/4/232. 127–148.

BOGUSZEWSKI, RAFAŁ (oprac.). 2019. *Rodzina – jej znaczenie i rozumienie*. CBOS Komunikat z badań 22/2019. https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_022_19.PDF (dostęp 11. czerwca 2025.).

BOŻEWICZ, MARTA (oprac.). 2019. *Preferowane i realizowane modele życia rodzinnego*. CBOS Komunikat z badań 46/2019. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_046_19.PDF (dostęp 11. czerwca 2025.).

DŁUGOSZ, KAZIMIERZ. 2010. *Inskrypcje nagrobne w ujęciu językoznawczym*. Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej. Gorzów Wielkopolski.

DUNAJ, BOGUSŁAW. 2007. *Współczesny słownik języka polskiego*. Langenscheidt. Warszawa.

- FELIKSIAK, MICHAŁ (oprac.) 2019. *Więzi rodzinne. CBOS Komunikat z badań 61/2019*. https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_061_19.PDF (dostęp 11. czerwca 2025.).
- HERUDZIŃSKA, MAŁGORZATA HELENA. 2012. Rodzina w świadomości społecznej. Co (kto) tak naprawdę stanowi rodzinę? Społeczne (re)konstruowanie definicji rodziny. *Wychowanie w Rodzinie* 6. 15–41.
- ISJP = *Inny słownik języka polskiego*. 2000. Red. Bańko, Mirosław. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
- ISPJP = Kurzowa, Zofia. 2005. *Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego wraz z indeksem pojęciowym wyrazów i ich znaczeń*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”. Kraków.
- KOLBEROVÁ, URSZULA. 2016. Językowy obraz psa zawarty w inskrypcjach nagrobnych na wirtualnych cmentarzach zwierzęcych. *Poradnik Językowy* 9. 48–57.
- MAMZER, HANNA. 2015. Posthumanizm we współczesnych modelach rodzin: zwierzęta jako członkowie rodziny? *Rodzina wobec wyzwań współczesności. Wybrane problemy*. Red. Grotowska, Stella; Taranowicz, Iwona. Oficyna Wydawnicza Arboretum. Wrocław.
- MYŚLIŃSKA, ANNA. 2018. Grzebowiska dla zwierząt w Polsce. *Architectus* 1/53. 89–98.
- NAJDECKA, ANNA. 2019. Stylistyka nagrobków cmentarza dla zwierząt „Psi Los”. *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies* 5 *Tanatos*. 47–57.
- NSJP = *Nowy słownik języka polskiego*. 2002. Red. Sobol, Elżbieta. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.
- ORONOWICZ-KIDA, EWA. 2022. Zwierzę jak człowiek, czyli antropomorfizacja psów w zoonimach i zoochrematonimach. *Prace Językoznawcze* XXIV/2. 35–46.
- PSWP = *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*. T. 36. 2002. Red. Zgółkowa, Halina. Wydawnictwo Kurpisz. Poznań.
- ROESKE, MAŁGORZATA. 2019. Stylistyka i społeczna recepcja cmentarza dla zwierząt w Rzędzianach. *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies* 5 *Tanatos*. 59–72.
- ROGOWSKA-CYBULSKA, EWA. 2012. Inskrypcje nagrobne wiejskiego cmentarza jako nośniki pamięci o zmarłych (na przykładzie cmentarza parafialnego w Łojach w diecezji łomżyńskiej). *Studia Łomżyńskie* 22. 95–118.
- SJPD = *Słownik języka polskiego*. T. 7. 1965. Red. Doroszewski, Witold. Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Warszawa. <https://doroszewski.pwn.pl/haslo/rodzina/> (dostęp 25. stycznia 2025.).
- SŁOWOSIEĆ = PLWordnet. <http://plwordnet.pwr.wroc.pl/wordnet/> (dostęp 25. stycznia 2025.).
- SMYŁA, JOANNA. 2022. Rodzina w kalejdoskopie współczesnych przemian. *Wychowanie w Rodzinie* XXVI/1/2022. 15–27.

SOBSTYL, KATARZYNA. 2020. Semantyka grzebowisk dla zwierząt na tle miejsc pochówków ludzi. Analiza porównawcza makroznaków. *Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury* 32. 157–171.

STERNA-ZIELIŃSKA, KAROLINA. 2016. Zakres semantyczny pojęcia „rodzina” w prawie polskim. *Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem* 8/1. 99–117.

STĘBELSKI, MARCIN. 2021. Rodzina jako wartość konstytucyjna. *Przegląd Konstytucyjny* 3/2021. 121–142.

SZCZAUS, AGNIESZKA. 2022. *Obraz ludzi Podhala i Tatr w inskrypcjach ze starego cmentarza na Pęksowym Brzyzku w Zakopanem*. Uniwersytet Szczeciński. Szczecin.

SZLENDAK, TOMASZ. 2020. *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, różnicowanie*. Wydawnictwo Naukowe PWN SA. Warszawa.

USJP = *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*. 2006. Red. Dubisz, Stanisław. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.

USTAWA Z 25 CZERWCA 1999 = *Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa*, Dz. U. 1999 Nr 60 poz. 636.

USTAWA Z 28 LISTOPADA 2003 = *Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych*, Dz. U. 2003 Nr 228 poz. 2255.

USTAWA Z 12 MARCA 2004 = *Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej*, Dz. U. 2004 Nr 64 poz. 593.

USTAWA Z 29 LIPCA 2005 = *Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej*, Dz. U. 2005 Nr 180 poz. 1493.

USTAWA Z 4 KWIETNIA 2014 = *Ustawa z dnia 4 kwietnia 2014 r. o ustaleniu i wypłacie zasiłków dla opiekunów*, Dz. U. 2014 poz. 567.

WRÓBEL, JOLANTA. 1999–2000–2001. Napisy nagrobne na Śląsku. *Prace Naukowe. Pedagogika* 8/9/10. 1109–1119.

WSJP = *Wielki słownik języka polskiego*. Red. Żmigrodzki, Piotr. www.wsjp.pl (dostęp 25. stycznia 2025.).

WYROK TK 2011 = Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 kwietnia 2011 r. Sygn. akt SK 62/08.

ZACHAREK, NATALIA. 2017. Zwierzę domowe jako członek rodziny w XIX i XXI wieku. *Tematy z Szewskiej* 2/19. 96–112.

ZIELIŃSKI, MICHAŁ. 2021. Pojęcie rodziny a zmiany społeczne w Polsce. *Dyskurs Prawniczy i Administracyjny* 1. 219–233.

ZYZDA, BARBARA. 2017. Pojęcie „rodziny” na gruncie ustawy o pomocy społecznej. *Ogrody Nauk i Sztuk* 7. 41–48.

ŻUREK, ALDONA. 2015. Swoi i obcy w rodzinie. *Rodzina wobec wyzwań współczesności*.

Wybrane problemy. Red. Taranowicz, Iwona; Grotowska, Stella. Oficyna Wydawnicza Arboretum. Wrocław.

Tko se (sve) ubraja u obitelj? Težak odgovor na jedno naizgled banalno pitanje

Sažetak

Obitelj unatoč svim dinamičnim promjenama suvremenoga svijeta i dalje svojom ulogom ostaje veoma važna tema za promatranje iz perspektiva poljske lingvokulturologije. Univerzalnost pripadnosti i definiranje univerzalnih kriterija koji određuju tu pripadnost (nekoj) obitelji danas nerijetko izaziva teškoće u razumijevanju pojedinih obiteljskih relacija. A napraviti jedinstven, jasan i zaokružen registar članova obitelji danas je gotovo nemoguće. Postojeća dostupna građa, pravni propisi i dokumenti, natpisi na grobovima, leksikografske definicije i brojni dosadašnji rezultati istraživanja obiteljskih relacija ukazuju na niz različitih parametara koji određuju (više usmjeravaju) je li netko (ljudsko) ili nešto (neljudsko) član neke obitelji. Članstvo u obitelji tradicionalno uključuje sljedeće relacije: rodbinske i srodstvene veze, vođenje zajedničkoga kućanstva, zajednički suživot, rađanje djece, snažna emocionalna bliskost i dr. Provedena analiza za potrebe ovoga rada potvrđuje da je determiniranost pri uključivanju novih članova u neku obitelj određena / definirana subjektom koji uključuje nove članove u neku obitelj. To uključivanje novoga člana u današnja je vremena najčešće individualno i ne ovisi ni o kakvim kanonskim pravilima, već samo i isključivo na individualnim razlozima, namjerama i iskustvima subjekta koji u konačnici uključuje/pridružuje nove članove u obitelj.¹⁶

Who belongs to the family? About a difficult answer to a seemingly easy question

Abstract

Although the family – in spite of the dynamic changes in social life – is still very important for Polish linguoculture, defining universal criteria unambiguously, determining who belongs to it poses significant difficulties. It is impossible to draw up a closed, exhaustive list of its members. An analysis of the data – legal acts, tombstone inscriptions, lexicographical definitions and survey results – indicates a wide variety of parameters that may determine whether someone (human and non-human persons) is a family member. These include kinship, affinity, running a joint household, cohabitation,

¹⁶ Prijevod doc. dr. sc. Josip Lasić.

birth of a child, strong emotional ties, etc. The selection of the parameters depends on the particular situation and subject's individual and subjective decision, which changes, among other things, according to the purpose of the inclusion, the subject's intentions and his/her personal experience.

Słowa kluczowe: rodzina, członek rodziny, koncept kulturowy, język polski, osoby ludzkie i pozaludzkie

Ključne riječi: obitelj, članstvo u obitelji, kulturni koncept, poljski jezik, ljudska i neljudska osoba

Key words: family, family member, cultural concept, Polish language, human and non-human persons